

Kaynak: Beyza Aka tarafından *sosyalbilimler.org*'da yayımlanmak üzere kaleme alınmıştır. Yayımlanma Tarihi: 27/06/2019.

Link: <https://www.sosyalbilimler.org/kuresel-roman>

Küreselleşme Çağında Edebiyat

Günümüzde “dünya edebiyatı”, “küresel roman” gibi kavramlar oldukça popüler. Küreselleşmeyle birlikte milli edebiyatların yerini hedeflenen okur kitlesinin ulusal değil, uluslararası nitelik taşıdığı “küresel roman”lara bırakması bir yandan heyecan verici bulunurken, diğer yandan bu gelişme birçok edebiyat eleştirmeni tarafından kaygıyla karşılanmakta. Adam Kirsch’ün (2019) Vakıfbank Kültür Yayınları tarafından Abdullah Yılmaz’ın Türkçesiyle yayımlanan *Küresel Roman: 21. Yüzyılda Dünyayı Yazmak* başlıklı kitabı, bu tartışmalara yeni bir boyut getiriyor.

Dünya edebiyatı (Weltliteratur), aslında yeni bir kavram değil. Bu kavram ilk defa 1827 yılında Johann Wolfgang von Goethe tarafından, öğrencisi Eckermann’ın kaydettiği bir konuşmada kullanılmış ve Kirsch’ün belirttiği üzere o günden bu yana dünya edebiyatı üzerine kalem oynatan herkesin Goethe ile başlaması kural hâline gelmiştir. Goethe bu konuşmasında şiirin tüm insanlığın ortak malı olduğunu belirttikten sonra, “Şimdilerde ulusal edebiyat sözü pek fazla bir şey ifade etmiyor, çağımız dünya edebiyatı çağı, bu çağı hızlandırmak için de herkes kendine düşeni yapmalı.” (Eckermann, 2007: 219) sözleriyle “dünya edebiyatı çağı”nı müjdelemiştir.

Ne var ki bu satırların kaydedilmesinden yaklaşık iki yüz yıl sonra, Goethe’nin kehanetinin gerçekleştiği günümüzde, “dünya edebiyatı çağı” aynı coşku ile karşılanmamakta. Çoğu edebiyat eleştirmeni dünya edebiyatı ve küresel romanda, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’nin hegemonyasının edebiyat alanındaki bir yansımasını görmekte. Adam Kirsch de bu kısa ama yoğun çalışması *Küresel Roman*’da öncelikle söz konusu eleştirilere değiniyor. Aralarında Emily Apter, Tim Parks ve Minae Mizumura’nın da bulunduğu farklı yazarlarca dile getirilen bu eleştirilerin odak noktasını, küreselleşme çağında edebiyatın ticari bir meta hâline gelmesi ve tektipleşmesi oluşturuyor.

Japon romancı ve Fransız edebiyatı uzmanı Minae Mizumura (2015) *The Fall of Language in the Age of English* isimli kitabında, tarih boyunca Latince, Çince, Arapça, Fransızca gibi pek çok dilin uluslararası dil olarak kabul gördüğünü, ancak hiçbirinin dünya üzerinde İngiltere’nin günümüzde kurduğuna benzer bir hâkimiyet kurmadığını belirtiyor. Mizumura’ya göre artık İngilizce ulusal bir dil olmaktan çıkmış, herkesin benimseyebileceği uluslararası bir dil hâline gelmiştir. İngilizce edebiyat da artık ulusal değil, uluslararası nitelik taşımaktadır. Bunun sonucu olarak giderek daha fazla sayıda yazar eserlerini kendi anadillerinde değil, İngilizce kaleme almayı tercih edecektir (Mizumura, 60-61). Ancak yazar ile anadili arasında güçlü ve özel bir bağ bulunduğu düşüncesi günümüzde de geçerliliğini sürdürdüğünden, yazarının yabancı dilde kaleme aldığı bir romanın edebi eser olarak ciddiye alınması daha zor olmaktadır. Bu durum anadili İngilizce olmayan romancıları oldukça güç bir konuma sokmaktadır (Mizumura, 60).

Günümüzde, eserlerini İngilizce dışındaki bir dilde kaleme alan romancının dünyanın dikkatini çekmesi ve uluslararası okur kitlesine ulaşması ancak yazdıklarının İngilizceye tercüme edilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Tim Parks (2016: 40-42), ilk kez 2010 yılında *New York Review of Books*'ta yayımlanan ve Roza Hakmen tarafından Türkçeye *Ben Buradan Okuyorum* başlıklı kitap bünyesinde çevrilen *Sıkıcı Yeni Küresel Roman (The Dull New Global Novel)* başlıklı makalesinde, bir yazarın “büyük” sayılabilmesi için eserlerinin İngilizceye çevrilerek uluslararası bir fenomen hâline gelmesi gerektiği düşüncesinin giderek yaygınlaştığını ifade ediyor. Parks'a göre günümüz romancısı nihai okur kitlesini ulusal değil, uluslararası bir topluluk olarak düşündüğünden, eserlerinde uluslararası çapta anlaşılmayı güçleştirecek kültürel unsurlara yer vermiyor. Dahası, kitaplarını kaleme alırken başta İngilizce olmak üzere farklı dillere tercüme edileceğini öngördüğünden, çevirmenin işini zorlaştıracak kelime oyunlarından ve göndermelerden kaçınıyor (Parks, 41-42). Bu da dünyanın neresinde yazılırsa yazılsın yeni “küresel roman”ın aynı tadı vermesine, edebiyatın yavanlaşıp tektipleşmesine yol açıyor.

Uluslararası okur kitlesi tarafından kolay anlaşılması için kültürel unsurlardan arındırılmış küresel romanların yanında, bir de “etnik damgalı” küresel romanlar yer alıyor. *Against World Literature: On the Politics of Untranslatability* başlıklı kitabın yazarı Emily Apter'ın karşı çıktığı da tam olarak bu: ticari kimlikler olarak pazarlanan ulusal veya etnik farklılıkların takdir edilmesi eğilimi (2013: 2). Adam Kirsch de *Küresel Roman*'da, dünya edebiyatına getirilen en bilindik suçlamanın yabancılığın edebi bir meta hâline getirilmesi ve okurların farklılıkla gerçek bir yüzleşme imkânından yoksun kalması olduğunu söylüyor. Buna göre uluslararası okur kitlesi örneğin Hindistan veya Latin Amerika hakkındaki bir anlatının kendi zihnindeki imgeler ile uyuşmasını istediğinden, “etnik damgalı” küresel roman yazarları da okurları farklılıklarla yüzleştirmek yerine klişeleri tekrar etmeyi tercih ediyor. Bu klişeleri tekrarlamayan romanlar ise uluslararası okur kitlesiyle buluşamıyor (Kirsch, 12-13).

Küresel Roman Gerçekten Sıkıcı Mı?

Peki küresel romana getirilen bütün bu eleştiriler gerçeği yansıtıyor mu? Küresel romanın İngilizcenin hegemonyasını sağlamlaştırarak yazarın kullandığı dilin basitleşmesine ve edebiyatın tektipleşmesine yol açtığı iddiası doğru mu? Yeni küresel roman, Tim Parks'ın ifadesiyle gerçekten “sıkıcı” mı? Adam Kirsch'ün bu sorulara verdiği yanıt: “Hayır.” Kirsch'e göre küresel roman kavramını belirli ortak biçimsel özelliklere sahip edebi eserlerin oluşturduğu homojen bir bütün olarak görmek mümkün değil. Ele aldıkları konular itibarıyla “küresel roman” olarak nitelendirilebilecek eserler gerek anlatı gerekse de üslup yönünden oldukça çeşitlilik gösteriyor. Küresel romancıları birleştiren bir şey varsa, o da çağdaşlıkları ve yirmi birinci yüzyıl insanının yerkürenin tamamının kaderiyle iç içe geçmiş hikâyesini anlatmaları.

Adam Kirsch, dünya edebiyatı ve küresel romana dair yerleşik kabullerin karşısında yer alan bu iddialarını, küresel romancı olarak gördüğü, sekiz farklı ülkeden sekiz yazar ve eserlerinden örnekler vererek destekliyor: Türkiye'den Orhan Pamuk, Japonya'dan Haruki Murakami, Şili'den Roberto Bolaño, Nijerya'dan Chimamanda Ngozi Adichie, Pakistan'dan Mohsin Hamid, Kanada'dan Margaret Atwood, Fransa'dan Michel Houellebecq ve İtalya'dan Elena Ferrante. Altı dili ve beş kıtayı kapsayan bu yazarların ortak özelliği, kendi ülkelerinin

ve dillerinin sınırlarını aşarak uluslararası bir okur kitlesine kavuşması, hatta romanlarının yurtdışında kendi ülkesindekinden daha fazla takdir görmesidir. Ancak aralarında çarpıcı benzerlikler bulunsa da küresel romancıların kaleme aldığı eserlerin tektip olduğunu söylemek haksızlık olacaktır. Kirsch'ün çalışmasında ortaya koyduğu üzere, küresel roman olarak nitelendirilen eserler kendi aralarında büyük çeşitlilik göstermektedir.

Kirsch, Orhan Pamuk ve Elena Ferrante'den verdiği örneklerle küresel romancıların tamamının eserlerini kaleme alırken çevirmenin işini zorlaştıracak kelime oyunlarından kaçındığı ve basit bir dil kullandığı iddiasını çürütüyor. Pamuk, *Kar* romanında “kar”, “Ka” (romanın karakterinin adı) ve “Kars” (romanın geçtiği şehir) sözcükleri ile başka dillere çevrildiğinde kısmen kaybolan bir söz oyunu yapıyor. Ferrante ise daha ileri giderek, *Napoli Romanları*'nda karakterler arasındaki sınıf ve eğitim farkını vurgulamak amacıyla yer yer Napoliten lehçeyi kullanıyor. Kirsch'ün çalışmasında ele aldığı bir başka yazar olan Haruki Murakami ise aksine, romanlarını kolay anlaşılabilir ve çevrilebilir bir üslupta kaleme alıyor. Yine Pamuk ve Ferrante'nin yalnızca dünyanın belli bir bölgesinde var olabilecek karakterlerine karşın Murakami mekânın önemini reddederek sadece Tokyo'da değil, dünyadaki başka herhangi bir metropolde de yaşıyor olabilecek karakterler yaratıyor.

İster Atwood ve Houellebecq gibi insanlığın geleceği hakkında kehanetlerde bulunsun, ister Adichie ve Hamid gibi sınırlar ötesi yaşanan hayatları konu etsin, isterse de Ferrante gibi çok küçük bir yörenin sakinlerini anlatsın, küresel romancıların ortak noktası, eserlerinde yirmi birinci yüzyıl insanının yaşamını ve müşterek sorunlarını ele almaları. Ferrante'nin *Napoli Romanları*'nda gösterdiği üzere, küreselleşme çağında dahi pek çok insanın hayatı belli bir yöre bağlamı ile sınırlı kalıyor. Ancak günümüzde en kısıtlı hayatlar bile dünya çapındaki olaylardan etkilendiğinden, yerel, küreselin karşıtı olmaktan çok onun bir uzantısı. Bu da oldukça yerel bir hikâyeyi anlatan Ferrante'nin dahi küresel romancı olarak nitelendirilmesine olanak tanıyor. Adam Kirsch'ün küresel romancılar arasında tespit ettiği bir başka ortaklık da Pamuk, Bolaño, Adichie, Atwood ve Ferrante gibi birbirinden çok farklı yazarların kadın düşmanlığı ve cinsel şiddet söz konusu olduğunda aynı tepkiyi vermesi. Kirsch'e göre farklı dillerin ve ulusların temsilcisi olan yazarların çağımızın büyük günahları karşısında söz birliği etmesi, tektipleştirici değil, küresel bir vicdanın oluşmasına katkı sağlaması açısından umut vericidir.

Adam Kirsch'ün bu hacmi küçük ancak yoğun çalışması, küresel roman okuru olsun veya olmasın edebiyat ve küreselleşme üzerine kafa yoran herkesin ilgisini çekecek bir eser. Ayrıca okuru dünya edebiyatı ve küresel roman hakkındaki tartışmalarla tanıştırması ve konuya alışıl gelmişin dışında bir bakış açısıyla yaklaşması yönüyle oldukça değerli. Eminim ki *Küresel Roman*'ın okuru bununla sınırlı kalmayacak, konuyla ilgili diğer çalışmaları da inceleyerek dünya edebiyatı ve küresel roman kavramları üzerine düşünmeye devam edecektir.

Kaynakça

Eckermann, Johann Peter. (2007). *Yaşamının Son Yıllarında Goethe ile Konuşmalar*, Çev. Mahmure Kahraman, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kirsch, Adam. (2019). *Küresel Roman: 21. Yüzyılda Dünyayı Yazmak*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Mizumura, Minae. (2015). *The Fall of Language in the Age of English*, İng. Çev. Mari Yoshihara & Juliet Winters Carpenter, New York: Columbia University Press.

Parks, Tim. (2016). “Sıkıcı Yeni Küresel Roman”, *Ben Buradan Okuyorum: Kitapların Değişen Dünyası*, Çev. Roza Hakmen, İstanbul: Metis Yayınları.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan sosyalbilimler.org, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için sosyalbilimler.org/hakkinda sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da [@sosbilorg](https://www.facebook.com/sosbilorg) kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.